

1964 – חוברת "דף למפקד" מטעם הפרקליטות הצבאית

מאת: קצינת-משפטית נעם שמחון, תובעת צבאית בפרקליטות מחוז מרכז וחיל האוויר,

התביעה הצבאית

חוברת "דף למפקד", שיצאה לאור בשנת 1964, התמקדה בדילמות פיקודיות שאיתן נאלצים מפקדים להתמודד בהעמידם לדין משמעתי את חייליהם. החוברת כללה שאלות ותשובות, ובציגם תרחישים איתם מתמודדים מפקדים מדי יום. זאת, על מנת להנגיש למפקדים באופן נוח, קריא ומובן את הכללים המשפטיים שהם נדרשים ליישם במהלך תפקידם.

רקע

במהלך שנת 1964, פירסמה הפרקליטות הצבאית בצה"ל חוברת שאיגדה בתוכה 60 פרקים הנוגעים למשפט הצבאי – "דף למפקד" מטעם מפקדת הפרקליט הצבאי הראשי.

החוברת הוצאה במטרה להקנות למפקדים בצה"ל ידע וכלים בסיסיים הנדרשים להם במסגרת תפקידיהם.

ניתן למצוא בחוברת פרסומים בנושאים כגון הדין המשמעתי, מדרג פקודות הצבא, מנגנוני בירור וחקירה, הפעלת סמכויות כלפי חיילים וכן בנושא אמנות בין-לאומיות, דיני הלחימה במשפט הבין-לאומי ועוד.

החוברת כוללת 60 פרקים, אשר כל אחד מהם בנוי בצורה הדרכתית, כעין קובץ שאלות ותשובות ("שוי"ת"). הפרקים נכתבו בצורה פשוטה

וידידותית לקהל המפקדים והחיילים, בסגנון של שיח מתומלל בין מפקד השואל שאלה, לבין פרקליט או יועץ משפטי המשיב לו. לעיתים, השאלות כלליות, כגון שאלות לגבי מהותם של דיני הלחימה ותחולה של אמנות שונות מהמשפט הבין-לאומי, ולעיתים הן פרטניות ואף טכניות – בקשר לאופן ההתמודדות עם מקרה מסוים שיכול להתרחש ביחידה צבאית.

כך למשל, אחד הפרקים העוסק בין היתר במעצר חיילים, נפתח בשאלה ובתשובה הבאות:

ביצוע מעצר ועריכת בדיקה

שאלה

טוב שפגשתיך, הפרקליט. קרה מקרה מטויים ביחידתי אשר בקשר אליו רצוני להיוועץ בך: כידוע לך נמצאים ביחידתי טירונים והיום בהפסקת הצהרים, בזמן שכולם שהו בצריף המגורים, זרק אחד מהם נפץ לעבר חברו, הנפץ התפוצץ והטירון השני נפצע ביד. מה אני צריך לעשות כעת?

תשובה

ראשית חכמה – עליך להוציא מיד פקודת מעצר נגד החייל שזרק את הנפץ ולעצור אותו בחדר המשמר של יחידתך.

התשובות לשאלות מציגות, ככלל, מענה ישיר לשאלה, המנוסח בשפה פשוטה ובהירה תוך הפניה למראה מקום המתאים בחוק או בפקודות הצבא.

הנה דוגמה להפניה למקורות בתחום דיני המלחמה – מההסכם הבין-לאומי המחייב ועד לפקודות מטכ"ל:

2. אמנה בדבר שבויי מלחמה:

שאלה:

האם קיימת אמנה בין לאומית בדבר היחס לשבויי מלחמה והאם מדינת ישראל הצטרפה אליה?

תשובה:

מדינת ישראל הצטרפה לאמנת ג'נבה הנ"ל בשנת 1949 בדבר טיפול בשבויי מלחמה. בשנת 1951 נוסח האמנה פורסם בנספח 5 ב' לפקודות המטה הכללי (חשי"ב). הוראות בדבר ביצוע האמנה במסגרת צה"ל מובאה בפקודות מטכ"ל 35.0610 ו-35.0611.

הדגש המיוחד על הדין המשמעתי

מרבית הדפים למפקד עסקו בהיבטים של ניהול הליך הדין המשמעתי. זאת, לאור אופיו המיוחד של ההליך המשמעתי: כלי פיקודי, שנועד בעיקרו לסייע בידי מפקדים לאכיפת המשמעת ביחידה. מפקד שנוקט הליך של דין משמעתי פועל כ-"כקצין שיפוט" – מפקד האמון על אכיפת המשמעת, ושופט, המכריע בעניינו של החייל העומד לדין משמעתי.

ככל הנראה, באותן שנים, המפגש העיקרי של מפקדים רבים, שאינם משפטנים בהכשרתם, עם סוגיות של חוק ומשפט, בא לידי ביטוי דרך הדין המשמעתי.

על כן, מחברי החוברת הקדישו מקום רב להבהרת מעמד וסמכויות קצין השיפוט, בדגש לסמכות שלילת החירות באמצעות עונשי ריתוק או מחבוש (קצין שיפוט בכיר היה מוסמך באותה תקופה להטיל עד 35 ימי מחבוש). סמכויות אלה מחייבות שקילת שיקולים פיקודיים ומשפטיים-שיפוטיים.

מחברי החוברת אף הדגישו את חשיבות הפרוצדורה המשמעתית. כאז כן היום, ההליך המשמעתני מוגדר כהליך מנהלי, אשר קיימת חשיבות לאפשרות לנהלו בדיוק וביעילות. מצד אחד, הליך זה אינו כפוף לסדרי הדין ולדיני הראיות המקובלים בהליכי שיפוט פליליים הנערכים בבתי משפט או בתי דין צבאיים; אך מצד שני, יש בו סדרת כללים פרוצדורליים שנועדו להבטיח את הגינותו ותקינותו.

חשיבות הפרסום של חוברת "דף למפקד"

בימים עברו, טרם הקמת בית הספר למשפט צבאי, מרבית פרקי ההכשרה המשפטית של מפקדים נשענו על דפים, טפסים ומסמכי הדרכה שהועברו אליהם.

דומה שהחוברת השתלבה במאמץ המתמשך של הפרקליטות הצבאית להנגיש למפקדי וחיילי צה"ל את המשפט הצבאי בכלל, במקביל למאמצים אחרים שהוביל הפרקליט הצבאי דאז, אלוף-משנה שמגר, למשל בקשר לדיני הלחימה ודיני התפיסה הלוחמתית.

החוברת מכילה מידע משפטי במגוון רחב של נושאים, וסגנונה והסבריה מייצגים חשיבה הדרכתית מתקדמת, לבטח ביחס לעשייה המשפטית ולתודעת השירות וההדרכה המשפטית באותן שנים.

בחוברת הושם דגש על סוגיות מעשיות, תוך מאמץ ניכר לגוון את התוכן. חלק לא קטן מהשאלות והתשובות נגעו לעניינים שנדונו ברמות הבכירות ביותר בפרקליטות הצבאית, וככל הנראה נשענו על חוות דעת מפורטות. כך למשל, נדונה הסמכות לחייב חיילים לקבל חיסון רפואי.

גם כיום, הפרקליטות הצבאית ממשיכה במאמציה להנחיל את עיקרון שלטון החוק בקרב מפקדי צה"ל באמצעות לימוד והדרכה של היבטים משפטיים הנוגעים לפעולתם, לרבות ביחס לניהול הליכי הדין המשמעתני וביחס לדיני הלחימה. זאת, באמצעות פרסומים, הכשרות ייעודיות ואף תוך שימוש בשיטות הדרכה מתקדמות, כגון לומדות שניתן לעשות בהן שימוש מרחוק, במקום ובמועד הנוח למפקד.

בעת פיתוח כלל אמצעי ההדרכה האמורים, קציני ההדרכה בבית הספר למשפט צבאי עדיין מתמודדים עם אותם אתגרים של הנגשת הידע. על אף הזמן שחלף מפרסום החוברת, רבות מהדוגמאות באמצעותן ביקשו להעביר את הידע המשפטי למפקדים, עדיין רלוונטיות.

מדוע בחרתי בנושא?

במסגרת תפקידי כתובעת צבאית, פעמים רבות אני כותבת חוות דעת המורות על העמדתו של חייל לדין משמעתני, ונדרשת לטיפול בתיקים המתייחסים להיבטים משפטיים שונים בצבא.

לחוברת יש בעיניי חשיבות רבה וערך היסטורי משמעותי. היא מאפשרת ללמוד כיצד פעלה הפרקליטות הצבאית להטמעת שלטון החוק בצה"ל בעשורים הראשונים לקיומה, וכיצד עשתה מאמצים לסייע לכל

מפקד ומפקד לשמור על דמותו של צה"ל כצבא שומר חוק, הגון ומוסרי, ולהקנות לו ידע משפטי
"בדחיפה", אך מבלי להעיק.

הכללים, ההסברים, הדגשים והמובאות בדפים פותחים צוהר לתקופה אחרת של המשפט הצבאי,
לעיתים שונה שלנו, לעיתים דומה מאוד. למדתי מהקריאה בחוברת, גם בחלוף השנים, ובטוחני שכך
יהיה גם בעבור אחרים שיקראו בה.